

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

**Горда Юлія Володимирівна. Соціально-педагогічна робота з попередження
ранньої вагітності серед дівчат-підлітків/ Socio-pedagogical work on the
prevention of early pregnancy among adolescent girls**

спеціальність: 053 – Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПС-41
Ю.В.Горда

Науковий керівник:
Ст. викладач А.Я.Парфанович

Кваліфікаційну роботу
Допущено до захисту
«___» _____ 2026 р.
Завідувач кафедри
_____ А.Н.Гірняк

ТЕРНОПІЛЬ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ РАННЬОЇ ВАГІТНОСТІ.....	5
1.1. Соціально-психологічні особливості підлітків та чинники ризику ранньої вагітності	5
1.2. Концептуальні підходи та нормативно-правове регулювання профілактичної роботи серед підлітків.....	9
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИК ЗАПОБІГАННЯ РАННІЙ ВАГІТНОСТІ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	16
2.1. Зарубіжні стратегії та інноваційні моделі профілактики ранньої вагітності (на прикладі країн ЄС та США).	16
2.2. Сучасний стан та ефективність реалізації програм попередження ранньої вагітності в Україні.	24
2.3. Порівняльна характеристика зарубіжних та вітчизняних підходів: виклики та можливості адаптації кращих практик.	29
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ РАННЬОЇ ВАГІТНОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ	33
3.1. Адаптація зарубіжного досвіду для підвищення ефективності вітчизняних превентивних заходів	33
3.2. Рекомендації щодо оптимізації взаємодії державних структур, навчальних закладів та громадського сектору у сфері профілактики	37
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема ранньої вагітності серед дівчат-підлітків є однією з актуальних соціально-педагогічних тем сучасного суспільства. Підлітковий вік характеризується інтенсивним фізичним, психологічним та соціальним розвитком, що створює підвищену вразливість до ризикованої поведінки. Рання вагітність у цей період може мати серйозні наслідки як для фізичного і психічного здоров'я дівчини, так і для її соціальної та освітньої реалізації. Саме тому ефективна соціально-педагогічна робота спрямована на попередження таких ситуацій є надзвичайно важливою для суспільства та держави загалом.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості неповнолітніх матерів в Україні та необхідністю впровадження системних заходів профілактики. Сьогоднішні соціально-педагогічні програми покликані не лише інформувати підлітків про ризики ранньої вагітності, а й формувати у них усвідомлене ставлення до власного здоров'я, відповідальність за своє життя та майбутнє. Підвищення ефективності таких програм вимагає комплексного підходу, поєднання теоретичних знань, практичних методів та врахування світового досвіду.

Проблема ранньої вагітності досліджувалася багатьма вченими та практиками. Серед них слід відзначити роботи С. Аксьонової, яка розглядала демографічний аспект підліткового материнства; А. Багінської, що вивчала психологічну готовність старшокласниць до усвідомленого материнства; О. Лещенко і Т. Бабенко, які досліджували соціально-педагогічну профілактику юного материнства у закладах професійно-технічної освіти. Ці дослідження дозволяють глибше розуміти фактори ризику та шляхи їхньої мінімізації.

Вибір теми зумовлений особистою зацікавленістю автора у підтримці підлітків, попередженні негативних соціальних наслідків та розвитку ефективних механізмів взаємодії навчальних закладів, державних структур і громадського сектору. Особливо актуальною ця тема є в умовах сучасних соціальних трансформацій в Україні та підвищення значущості

репродуктивного здоров'я підлітків у контексті загальнонаціональної стратегії охорони здоров'я.

Мета роботи полягає у дослідженні та вдосконаленні системи соціально-педагогічної профілактики ранньої вагітності серед дівчат-підлітків.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати соціально-психологічні особливості підлітків та чинники ризику ранньої вагітності.
2. Вивчити концептуальні підходи та нормативно-правове регулювання профілактичної роботи серед підлітків.
3. Дослідити зарубіжний та вітчизняний досвід запобігання ранній вагітності.
4. Провести порівняльний аналіз практик профілактики та визначити можливості адаптації кращих зарубіжних моделей.
5. Розробити рекомендації щодо удосконалення системи профілактичної роботи в Україні.

Об'єкт дослідження – процес профілактики ранньої вагітності серед дівчат-підлітків.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні методи, програми та заходи, спрямовані на зменшення ризику ранньої вагітності.

Методи дослідження включають:

- аналіз наукової та методичної літератури;
- порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду;
- узагальнення практичних підходів у роботі соціальних педагогів.

Теоретичне значення роботи полягає у систематизації наукових даних щодо чинників ризику та методів профілактики ранньої вагітності.

Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій для закладів освіти, державних та громадських організацій щодо удосконалення соціально-педагогічної роботи з підлітками.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ РАННЬОЇ ВАГІТНОСТІ

1.1. Соціально-психологічні особливості підлітків та чинники ризику ранньої вагітності

Підлітковий вік є періодом інтенсивних фізичних, психічних та соціальних змін, що формують унікальні особливості розвитку дитини. У цей час формується ідентичність, підвищується потреба в самоствердженні та пошуку соціальної підтримки, що робить підлітків особливо вразливими до ризикованої поведінки. До ключових аспектів цього віку належить емоційна нестійкість, підвищена чутливість до думки оточення та схильність до імпульсивних рішень. Крім того, відбувається активне становлення соціальних ролей, що включає експерименти з поведінкою та сексуальність. Підлітки часто недооцінюють наслідки власних дій, що сприяє ранньому вступу у статеві відносини та потенційній вагітності. Врахування цих особливостей є важливим для розробки ефективних профілактичних заходів. В освітньому процесі необхідно поєднувати інформаційно-просвітницькі, психологічні та соціально-педагогічні методи. В результаті підліток отримує комплексну підтримку, яка допомагає уникнути ранньої вагітності.

Для наочності можна виділити такі соціально-психологічні особливості підлітків:

- емоційна нестійкість та імпульсивність;
- підвищена потреба у соціальному схваленні;
- формування статевої та соціальної ідентичності;
- схильність до ризикованої поведінки;
- недостатня оцінка наслідків власних дій;
- вплив сім'ї та авторитету дорослих;
- вразливість до негативного соціального оточення;
- психологічна незрілість та низька самоконтроль;

- активний пошук власних ролей у суспільстві.

У ході дослідження проблеми підліткової вагітності важливе значення має аналіз статистичних даних із зарубіжних країн, що дозволяє оцінити масштаби явища та виявити регіональні відмінності. Підліткова вагітність є актуальною соціальною і медичною проблемою, оскільки вона впливає на фізичне та психоемоційне здоров'я молодих матерів і має значні соціальні наслідки. Для розуміння глобальних тенденцій доцільно розглянути показники народжуваності серед дівчат віком 15–19 років за останні три роки. Це дозволяє не лише визначити рівень поширеності ранньої вагітності, а й оцінити ефективність програм профілактики та освітніх заходів у різних країнах світу. На основі отриманих даних можна виявити регіони з високим ризиком та обґрунтувати необхідність подальшого впровадження профілактичних заходів. Таблиця нижче узагальнює доступні дані міжнародних організацій, таких як UNICEF, WHO та ООН, щодо підліткових вагітностей у 2021–2023 роках. (Таблиця 1.1.)

Таблиця 1.1.

Підліткова вагітність у світі (15–19 років) за 2021–2023 роки

Рік	Світова середня кількість народжень на 1000 підлітків (15–19 р.)	% дівчат, які народили до 18 р.	Найвищі регіональні показники (15–19 р.)
2021	~42,5 на 1000	дані не виділені	Підсахарська Африка (SSA): ~101 на 1000
2022	~41,9 на 1000	-* дані не окремо*	SSA – найвищий регіон
2023	~39 на 1000	~13 %	SSA: ~93 на 1000; Латинська Америка: ~51,4 на 1000

Джерело: дані World Bank, World Health Organization (WHO), UNICEF, Eurostat за 2020–2023 роки. Дані узагальнені та оброблені автором на основі публічних звітів та баз статистики цих міжнародних організацій [9; 12; 29]

Аналіз отриманих даних показує, що хоча загальносвітова тенденція зниження підліткових вагітностей спостерігається, значні регіональні відмінності залишаються. Підсахарська Африка продовжує демонструвати високі показники, що пов'язано з обмеженим доступом до сексуальної освіти, контрацепції та медичних послуг. У Латинській Америці спостерігається середній рівень підліткової вагітності, тоді як у країнах Європи та Північної Америки ці показники значно нижчі. Зниження світової середньої частоти народжень серед підлітків у 2023 році до ~39 на 1000 свідчить про ефективність комплексних профілактичних програм, які включають освіту, доступ до медичних послуг і підтримку сімей. Окремо слід відзначити, що дані про народження до 18 років дозволяють виявити молодь із найбільш високим ризиком для фізичного та психічного здоров'я. Таким чином, статистичний аналіз підкреслює необхідність регіонально адаптованих заходів профілактики та розширення програм сексуальної освіти для підлітків.

Питання ранньої вагітності серед підлітків досліджувалося різними науковцями та практиками. Як підкреслює С. Аксьонова, демографічні показники підліткового материнства прямо пов'язані з соціально-економічним станом родини, рівнем освіти батьків та доступом до інформації про репродуктивне здоров'я. Дівчата з родин із низьким соціально-економічним статусом частіше стають учасницями ризикованої поведінки, що веде до ранньої вагітності [1, с.45]. Соціально-психологічна готовність підлітків до материнства вивчалася З. Антоною та Т. Галицькою, які наголошують на необхідності комплексного підходу, що включає психоемоційну підтримку, формування навичок планування життя та сексуальної освіти [2, с.222]. Психологічна готовність до материнства також визначає особистісні цінності та життєві пріоритети, І. Анчева зазначає, що відсутність знань і навичок прийняття рішень підвищує ризик небажаної вагітності [3, с.50].

В. Астахов, О. Бацилева та І. Пузь у своїй монографії наголошують на важливості професійного психологічного супроводу у репродуктивній сфері, що дозволяє підліткам усвідомлено ставитися до власного здоров'я та уникати

ранньої вагітності [4, с.78]. А. Багінська виділяє критичні вікові періоди, коли формування усвідомленого ставлення до материнства є найбільш ефективним, що дозволяє зменшити ризики соціальної дезадаптації [5, с.241]. У соціальному контексті молоді дівчата особливо вразливі через недостатню підтримку з боку родини та школи.

Біологічні та мотиваційні аспекти раннього материнства аналізував А.Гудков, який зазначає, що незрілість організму та високий рівень стресових факторів посилюють ризики для здоров'я підлітків та новонароджених [11, с.50]. У статистичних даних Центру медичної статистики МОЗ України відзначено, що рівень неповнолітніх матерів у різних регіонах суттєво коливається і прямо залежить від рівня інформованості та доступу до освітніх програм [12].

Важливим чинником ризику ранньої вагітності є недостатня сексуальна освіта, підкреслює О. Смаглюк, наголошуючи, що раннє статеве життя часто відбувається без належного знання методів контрацепції та наслідків [35, с.140]. М. Ткалич підкреслює роль психологічних факторів прийняття рішення про вагітність: емоційної зрілості, самооцінки та соціальної підтримки у запобіганні небажаних наслідків [38, с.62]. В умовах соціальних трансформацій та воєнних дій питання підліткової вагітності набуває особливої актуальності [17]. Н. Гречин звертає увагу на потенційні ризики ранньої вагітності, пов'язані з недостатньою підтримкою та високим рівнем стресу серед підлітків [10, с.234].

У своїх дослідженнях К. Федюшкіна підтверджує, що соціально-педагогічна робота з неповнолітніми матерями включає не лише інформування, а й створення умов для адаптації, підтримки та розвитку життєвих навичок, [41, с.300]. Психологічна підтримка спрямована на формування у підлітків навичок планування та управління власним життям, що знижує ризики повторних вагітностей та соціальної дезадаптації [26, с.123].

Комплексний аналіз досліджень свідчить про необхідність поєднання соціально-педагогічних, психологічних та освітніх методів профілактики ранньої вагітності. Формування навичок усвідомленого вибору та

відповідальності за своє здоров'я є центральним у сучасних програмах [7, с.17]. Важливою залишається роль сім'ї, школи та громадських організацій у підтримці підлітків та зниженні ризиків небажаної вагітності [24, с.58].

Таким чином, соціально-психологічні особливості підлітків та фактори ризику ранньої вагітності формують комплексний контекст, у якому реалізуються профілактичні заходи. Підлітки потребують не лише знань, а й системної підтримки та розвитку життєвих навичок. Раннє виявлення ризиків та своєчасне втручання соціальних педагогів дозволяє мінімізувати негативні наслідки для фізичного, психологічного та соціального здоров'я дівчат. Підлітковий вік характеризується специфічними соціально-психологічними особливостями, які підвищують вразливість до ранньої вагітності. Основними чинниками ризику є емоційна нестійкість, імпульсивність, недостатня інформаційна обізнаність, вплив соціального оточення та сім'ї. Для зниження ризиків необхідний комплексний підхід, що включає соціально-педагогічну підтримку, психологічну допомогу та просвітницькі заходи.

1.2. Концептуальні підходи та нормативно-правове регулювання профілактичної роботи серед підлітків

Профілактична робота серед підлітків є важливим напрямом у збереженні репродуктивного та психологічного здоров'я молоді. Вона спрямована на попередження ранньої вагітності, формування усвідомленого ставлення до батьківства та розвиток життєвих навичок. Концептуальні підходи до профілактики включають освітньо-просвітницькі, психологічні та соціально-педагогічні стратегії, що інтегруються у шкільні та позашкільні програми. Ефективність таких програм залежить від нормативно-правового забезпечення, доступності інформації та залучення сім'ї. В сучасному суспільстві особливу увагу приділяють формуванню навичок відповідального вибору, розвитку критичного мислення та підвищенню самооцінки. Успішна профілактика потребує комплексного аналізу соціально-економічних, культурних та

психологічних факторів. Підлітки потребують не лише знань про контрацепцію, але й підтримки у прийнятті відповідальних рішень. Для цього важливе поєднання державних програм, громадських ініціатив та роботи шкільних психологів. Виділемо основні концептуальні підходи. (Рис.1.1.)

Рис.1.1.Концептуальні підходи профілактичної роботи серед підлітків

С. Аксьонова у своїх дослідженнях підкреслює, що демографічні тенденції підліткового материнства безпосередньо залежать від існуючих державних та місцевих програм профілактики. Психологічна готовність до материнства формується під впливом освітніх програм та соціальної підтримки, які повинні бути нормативно закріплені та доступні для підлітків [1, с.60]. І. Анчева акцентує увагу на сучасному підході до профілактики, який передбачає інтеграцію психологічних та педагогічних методів у систему освіти [3, с.51].

У своїх дослідженнях В. Астахов, О. Бацилева та І. Пузь підкреслюють важливе значення інституційного супроводу репродуктивного здоров'я, де нормативно-правові документи визначають стандарти психологічної допомоги та доступ до медичних послуг. Крім того важливою є потреба раннього формування готовності до материнства через освітні програми, що підтримуються законодавчо та соціально [4, с.80].

М. Волошенко та О. Азаркіна у своєму дослідженні акцентують увагу на тому, що підлітки повинні бути обізнані про сексуальне та репродуктивне здоров'я, яке закріплене у міжнародних та національних документах, та

наголошують на інтеграції цих норм у практику шкільної та позашкільної освіти. Соціально-психологічна підтримка неповнолітніх батьків повинна реалізовуватися у рамках чітко визначених нормативних актів, що регламентують права та обов'язки молодих матерів [7, с.18].

Як вважає Н. Гречин є потенційні ризики ранньої вагітності і підкреслює, що законодавче регулювання та просвітницькі програми допомагають зменшити ці ризики, забезпечуючи комплексний підхід. Автор також акцентує увагу на необхідності врахування біологічних та мотиваційних аспектів у профілактичних програмах, що підтримуються нормативними документами охорони здоров'я [10, с.234].

У дослідженнях О. Лещенка та Т. Бабенко особлива увага приділяється соціально-педагогічній профілактиці юного материнства у професійно-технічних навчальних закладах. Автори наголошують, що профілактична діяльність повинна бути комплексною і поєднувати освітні, виховні та інформаційні компоненти. Вони підкреслюють, що результативність таких програм значною мірою залежить від наявності чітко розробленої нормативної та методичної бази, яка регламентує зміст профілактичної роботи, визначає функції педагогічних працівників і соціальних педагогів, а також забезпечує координацію діяльності освітніх установ із соціальними службами. Дослідники також акцентують увагу на соціальних наслідках раннього статевого життя, серед яких – ризик переривання освіти, зниження соціальної активності молоді, погіршення матеріального становища та обмеження можливостей професійної реалізації [20, с.297].

У своїх роботах О. Матрос авторка аналізує соціальні та психологічні труднощі, з якими стикаються неповнолітні матері, зокрема стигматизацію з боку суспільства, обмежені можливості для здобуття освіти та професійного розвитку. Вона підкреслює, що ефективна підтримка таких дівчат потребує не лише соціальної допомоги, але й належного нормативного забезпечення, яке гарантуватиме захист їхніх прав, доступ до освітніх ресурсів та можливість отримання соціально-психологічної підтримки [25, с.236].

У своїх працях А. Макаренко та Г. Степанова розглядають специфіку соціально-педагогічного супроводу цієї категорії молоді, зосереджуючи увагу на необхідності створення умов для їх соціальної адаптації та продовження освіти. Автори підкреслюють, що нормативно-правове забезпечення відіграє ключову роль у регламентації стандартів надання соціальної допомоги, визначенні прав та обов'язків фахівців соціальної сфери, а також у формуванні державної політики щодо підтримки молодих матерів. Вони наголошують, що сучасні виклики, пов'язані з підлітковою вагітністю, потребують узгоджених дій з боку освітніх закладів, соціальних служб, медичних установ і органів державної влади, оскільки лише комплексний підхід здатний забезпечити ефективну профілактику цього явища [23, с.247].

Значний внесок у дослідження проблеми профілактики підліткової вагітності зробила Я. Ніжинська, яка аналізує різні програми попередження раннього материнства. Дослідниця наголошує, що ефективність таких програм значною мірою залежить від їх методичного та законодавчого забезпечення. Вона підкреслює, що профілактична діяльність повинна включати системну просвітницьку роботу, формування культури відповідальної поведінки та залучення батьків до процесу виховання підлітків. На її думку, поєднання освітніх і правових механізмів створює умови для формування у молоді усвідомленого ставлення до питань репродуктивного здоров'я та сімейного життя [27, с.90].

О. Мальцева підкреслює, що соціальна підтримка цієї категорії молоді повинна поєднувати освітні, правові та соціально-психологічні механізми. Вона зазначає, що важливим елементом профілактичної діяльності є забезпечення доступу підлітків до інформації про репродуктивне здоров'я, розвиток відповідальної поведінки та формування навичок прийняття усвідомлених життєвих рішень. Окрім цього, дослідниця наголошує на значенні соціальних програм, спрямованих на підтримку неповнолітніх матерів, які повинні сприяти їх інтеграції в освітнє та соціальне середовище [24, с.58].

Як зазначає В. Петрова, вибір материнства у ранньому віці може бути зумовлений різними соціальними та психологічними факторами, серед яких – особливості сімейного виховання, рівень поінформованості про репродуктивне здоров'я, а також соціальне оточення. Вона підкреслює необхідність нормативної підтримки освітніх і соціальних програм, спрямованих на розвиток життєвих компетентностей молоді та формування відповідального ставлення до планування сім'ї [28, с.40].

С. Швед вважає, що особливу роль у профілактиці ранньої вагітності відіграє сексуальна освіта. Авторка зазначає, що систематичне інформування підлітків про питання репродуктивного здоров'я сприяє формуванню відповідальної поведінки та зменшенню ризику небажаної вагітності. Вона наголошує, що впровадження програм сексуальної освіти має здійснюватися на основі чітко визначених законодавчих норм та освітніх стандартів, що дозволяє інтегрувати такі програми у навчальний процес і забезпечити їх системний характер [42, с.46].

Варто також відзначити досвід міжнародних організацій, зокрема діяльність організації The Children's Village, яка розробляє комплексні програми профілактики підліткової вагітності. У таких програмах важливе місце займає чітко визначена система методичних рекомендацій і нормативних стандартів, що регламентують порядок реалізації профілактичних заходів. Основна увага приділяється просвітницькій роботі з молоддю, підтримці сімей, розвитку навичок відповідального прийняття рішень та створенню безпечного соціального середовища для підлітків [43].

Таким чином, концептуальні підходи до профілактичної роботи серед підлітків ґрунтуються на поєднанні освітніх, психологічних та соціально-педагогічних методів, які підтримуються нормативно-правовою базою. Це забезпечує комплексний підхід до профілактики ранньої вагітності та формування усвідомленого ставлення до материнства.

Розглянемо таблицю 1.2., в якій представлено порівняльний огляд основних концептуальних підходів та нормативно-правового регулювання

профілактичної роботи серед підлітків, що використовуються в Україні та закордонній практиці.

Таблиця 1.2.

Порівняльний огляд основних концептуальних підходів та нормативно-правового регулювання профілактичної роботи серед підлітків

Концептуальний підхід	Нормативно-правове забезпечення	Основні методи профілактики	Ефективність
Демографічний аналіз	Державні програми охорони здоров'я	Інформаційно-просвітницькі заходи	Висока при системній реалізації
Психологічна готовність	Психологічна підтримка, законодавчі акти	Консультації, тренінги	Значно підвищує усвідомленість
Психологічний супровід	Стандарти медичної допомоги	Індивідуальне консультування	Сприяє зниженню ризику вагітності
Право на репродуктивне здоров'я	Міжнародні та національні документи	Освітні програми, просвітництво	Підвищує обізнаність та відповідальність
Соціально-педагогічна профілактика	Методичні рекомендації закладів освіти	Групові заняття, тренінги	Ефективна у ПТНЗ та школах

Отже, концептуальні підходи та нормативно-правове регулювання профілактичної роботи серед підлітків взаємопов'язані та доповнюють один

одного. Освітні та соціально-педагогічні методи ефективні лише при чіткій законодавчій базі та забезпеченні доступності послуг. Комплексна реалізація таких підходів дозволяє знизити ризик ранньої вагітності та формувати усвідомлене ставлення до материнства серед підлітків.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИК ЗАПОБІГАННЯ РАННІЙ ВАГІТНОСТІ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

2.1. Зарубіжні стратегії та інноваційні моделі профілактики ранньої вагітності (на прикладі країн ЄС та США).

Проблема ранньої вагітності серед підлітків є актуальною для багатьох країн світу, тому різні держави активно впроваджують профілактичні програми, спрямовані на зменшення кількості таких випадків. У більшості розвинених країн основний акцент робиться на комплексному підході, що поєднує освітні, медичні та соціальні заходи. Важливу роль відіграє сексуальна освіта, доступ до медичних консультацій та активна участь соціальних служб у роботі з молоддю. Ефективність профілактичних програм значною мірою залежить від рівня інформованості підлітків та доступності послуг у сфері репродуктивного здоров'я. У багатьох країнах такі програми реалізуються через систему освіти, громадські організації та спеціалізовані медичні центри.

Проблема ранньої вагітності серед підлітків залишається актуальною для більшості країн світу, що зумовлює необхідність розроблення та впровадження ефективних профілактичних програм. У сучасній міжнародній практиці профілактика підліткової вагітності розглядається як комплексна система заходів, що поєднує освітні, медичні та соціальні механізми впливу. У наукових дослідженнях підкреслюється, що одним із ключових чинників зниження рівня ранньої вагітності є своєчасне інформування підлітків про питання репродуктивного здоров'я, формування відповідальної поведінки та забезпечення доступу до медичних консультацій і соціальної підтримки [7, с.14].

У більшості розвинених країн профілактичні програми реалізуються через систему освіти, діяльність громадських організацій, а також спеціалізовані медичні установи, які працюють із молоддю. Дослідники наголошують, що ефективність таких програм значною мірою залежить від

рівня поінформованості підлітків, доступності медичних послуг та активної участі соціальних служб у профілактичній роботі [14, с.32]. Саме поєднання освітніх і соціально-медичних підходів сприяє формуванню відповідального ставлення молоді до власного здоров'я та планування майбутнього сімейного життя.

У Сполучених Штатах Америки профілактика підліткової вагітності є важливим напрямом державної політики у сфері охорони здоров'я та освіти. Однією з відомих моделей профілактики є програма, заснована на методі Каррери, яка поєднує освітні, соціальні та психологічні компоненти роботи з підлітками. Особливістю цієї моделі є тривала взаємодія з молоддю, що включає заняття з питань репродуктивного здоров'я, розвиток життєвих компетентностей, професійну орієнтацію та індивідуальне консультування. Значна увага приділяється підтримці підлітків із груп ризику та формуванню у них відповідального ставлення до інтимних стосунків. Участь молоді у соціальних та освітніх проєктах сприяє формуванню життєвих цілей і зменшенню ризику небажаної вагітності. Практичний досвід реалізації цієї програми свідчить про її ефективність, оскільки учасники значно рідше стикаються з проблемою раннього батьківства [32].

У країнах Європейського Союзу профілактика підліткової вагітності також базується на системному підході, що передбачає інтеграцію сексуальної освіти у шкільні навчальні програми. Дослідники відзначають, що підготовка молоді до відповідального сімейного життя є важливою складовою освітньої політики багатьох європейських держав [19, с.23]. Зокрема, у Нідерландах сексуальна освіта починається з раннього віку та включає не лише інформацію про фізіологічні особливості репродуктивного здоров'я, але й обговорення емоційних аспектів взаємин, відповідальності та взаємної поваги. Підлітки також мають можливість звертатися до медичних фахівців для отримання консультацій щодо питань репродуктивного здоров'я. Відкритість суспільства до обговорення таких тем сприяє формуванню відповідальної поведінки та зниженню рівня підліткової вагітності [7, с.16].

У Швеції профілактика ранньої вагітності реалізується через розвинену систему молодіжних медичних центрів, які надають підліткам безкоштовні консультації щодо питань репродуктивного здоров'я, методів контрацепції та психологічної підтримки. Однією з ключових особливостей таких установ є забезпечення конфіденційності, що створює умови для вільного звернення молоді по допомогу. Паралельно у шкільній системі проводяться заняття з сексуальної освіти, під час яких учнів інформують про відповідальне ставлення до власного здоров'я та міжособистісних взаємин [9]. Завдяки комплексному підходу ця країна демонструє один із найнижчих показників підліткової вагітності в Європі.

У Німеччині профілактика підліткової вагітності базується на поєднанні освітніх програм та медичної підтримки молоді. Сексуальна освіта є обов'язковою складовою навчального процесу у школах, де учні отримують знання не лише про фізіологічні аспекти розвитку людини, але й про соціальні та психологічні наслідки раннього батьківства. Медичні установи активно співпрацюють із освітніми закладами та соціальними службами, забезпечуючи підліткам доступ до консультацій лікарів і психологів. Такий підхід сприяє підвищенню рівня обізнаності молоді та зменшенню кількості небажаних вагітностей серед підлітків [7, с.17].

У Великій Британії реалізується національна стратегія, спрямована на зниження рівня підліткової вагітності. Вона передбачає проведення інформаційних кампаній, розширення доступу молоді до консультаційних послуг та засобів контрацепції. Значну роль у профілактичній роботі відіграють молодіжні центри, де підлітки можуть отримати інформацію про репродуктивне здоров'я та звернутися по допомогу до фахівців. Важливим елементом цієї системи є співпраця між освітніми установами, медичними організаціями та соціальними службами [14, с.58].

У Франції профілактика підліткової вагітності ґрунтується на поєднанні освітніх програм і державної підтримки молоді. Сексуальна освіта є обов'язковою частиною навчального процесу, що забезпечує учням доступ до

знань про репродуктивне здоров'я, методи контрацепції та відповідальне ставлення до інтимних взаємин. Крім того, держава гарантує молоді можливість отримання безкоштовних медичних консультацій, що сприяє підвищенню рівня обізнаності підлітків щодо питань планування сім'ї [7, с.18].

У Фінляндії профілактика ранньої вагітності здійснюється через інтегровану систему освіти та охорони здоров'я. Шкільні медичні служби активно взаємодіють із підлітками, проводячи консультації, профілактичні заняття та індивідуальні бесіди. Учні отримують комплексну інформацію про фізичний і психологічний розвиток людини, а також про відповідальне ставлення до сімейних відносин. Важливу роль у цьому процесі відіграє співпраця школи та сім'ї, оскільки батьки залучаються до формування у підлітків усвідомленого ставлення до питань репродуктивного здоров'я [36, с.215].

У Данії значна увага приділяється розвитку відкритого діалогу між підлітками та дорослими щодо питань сексуальності та репродуктивного здоров'я. Освітні програми спрямовані на формування відповідальної поведінки, поваги до власного здоров'я та усвідомлення наслідків ранніх статевих стосунків. Молодіжні медичні центри забезпечують підлітків консультаціями фахівців, що сприяє підвищенню рівня їх обізнаності та відповідальності [19, с.26].

У Польщі профілактика ранньої вагітності здійснюється переважно через освітні програми та соціальні проекти, спрямовані на формування сімейних цінностей і відповідального ставлення до батьківства. У шкільних навчальних курсах розглядаються питання сімейних відносин, відповідального батьківства та моральних аспектів міжособистісних взаємин. Крім того, значну роль відіграють громадські організації, які проводять інформаційні кампанії та просвітницькі заходи серед молоді [19, с.27].

Отже, аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективна профілактика підліткової вагітності потребує комплексного підходу, який поєднує освітні програми, медичні консультації та соціальну підтримку молоді. У більшості

країн значна увага приділяється сексуальній освіті, розвитку життєвих компетентностей підлітків та створенню доступної системи медичних і соціальних послуг. Саме така інтегрована модель профілактики сприяє зниженню рівня ранньої вагітності та формуванню відповідального ставлення молоді до власного здоров'я і майбутнього сімейного життя.

Програми профілактики підліткової вагітності у світі демонструють різноманітність підходів, спрямованих на розвиток усвідомленого ставлення молоді до власного здоров'я та сексуальної поведінки. Програма Carrera Adolescent Pregnancy Prevention орієнтована на підлітків 11–12 років і впроваджується організацією Children's Aid. Її мета полягає у розширенні можливостей молоді, формуванні особистих цілей та ознайомленні з наслідками передчасної вагітності. Програма включає шість навчальних модулів, у яких учні беруть участь у воркшопах, що допомагають пізнати себе, розвивати інтереси, отримати знання про сексуальну освіту та власне здоров'я [32].

Програма Teen Choice адресована учням 7–12 класів і реалізується Inwood House. Основна мета полягає у відтермінуванні початку сексуальної активності та зменшенні ризикованої поведінки. Програма включає 12 навчальних занять, що охоплюють теми контрацепції, ЗПСШ, ВІЛ/СНІД, утримання та формування здорових стосунків. Завдання програми полягає у формуванні критичного мислення та комунікативних навичок, а також у розвінчуванні популярних міфів щодо сексуального життя підлітків [43].

Програма Listen UP спрямована на активну молодь та підтримується Департаментом охорони здоров'я та соціальних служб. Вона передбачає залучення молоді до розробки програм і визначення найкращих практик, що дозволяє забезпечити справедливе включення вразливих груп до процесу прийняття рішень. Основні активності включають серію слухань, воркбуки та командні обговорення, що сприяють розвитку навичок самовираження та активної участі у громадському житті [43].

Програма SORTP орієнтована на підлітків з низьким доходом та тих, хто виховує дітей у віці 14–19 років. Вона реалізується El Rio Community Health Center та іншими партнерами і включає 18-годинні модулі, домашні візити та уроки батьківства. Мета програми полягає у підвищенні захисних факторів для молоді та підтримці після пологів, а також зменшенні ризику повторної вагітності. Завдання охоплюють інтеграцію послуг ведення випадків, навчання догляду за дітьми та розвиток навичок батьківства [32].

Програма НТРРІ спрямована на школярів 6–12 класів і реалізується Hartford, Connecticut Women's Education and Legal Fund та партнерами. Її мета полягає у підвищенні обізнаності щодо сексуального здоров'я та зниженні рівня підліткової вагітності та ЗПСШ. Програма передбачає три курикулуми, що включають інтерактивні відео, ігри, рольові вправи та обговорення, адаптовані до шкільного та релігійного середовища [32].

Програма Plan Be___ орієнтована на молодь у складних життєвих обставинах і реалізується місцевими школами та партнерами громади. Основна мета полягає у наданні інформації про сексуальне виховання та ризики підліткової вагітності. Програма включає навчальні модулі, рольові ігри та мобілізацію громади. Завдання спрямовані на зменшення соціальних диспропорцій та підтримку молоді у групах ризику [32].

Програма PS-R орієнтована на молодь 14–19 років з травматичним досвідом і реалізується амбулаторними клініками та незалежними психотерапевтами. Її мета полягає у зменшенні ризикованої сексуальної поведінки через розуміння травматичного досвіду. Основні активності включають десять індивідуальних терапевтично-освітніх консультацій, спрямованих на підвищення саморегуляції та знань про сексуальне здоров'я [32].

Програма Wise Guys орієнтована на хлопців 15–19 років і реалізується у Північній Кароліні організацією Abt Associates. Мета полягає у розвитку здорового сприйняття маскулінності та сексуального здоров'я. Програма передбачає щотижневі 45-хвилинні уроки протягом 10–12 тижнів з

використанням ігор, рольових вправ, групових проєктів та обговорень, спрямованих на запобігання підлітковій вагітності та насильству [32].

Програма Sexual Health Collective for Youth орієнтована на підлітків 13–19 років та їхніх батьків і реалізується у Оклахомі за підтримки Kirkpatrick Family Fund, Lilyfield та партнерів. Мета полягає у всебічній освіті та покращенні доступу до репродуктивних послуг. Основні активності включають модулі для молоді та батьків, а також навчання «рівний рівному», що сприяє залученню громади та батьків [32].

Програма EngenderHealth реалізується у Техасі Office of Adolescent Health та SafePlace і орієнтована на підлітків 14–16 років. Мета полягає у підтримці самовизначення молоді та гендерної освіти. Програма включає п'ять чотиригодинних воркшопів, під час яких розвінчуються міфи про гендерні ролі та соціальні очікування [32].

Програма Northwest Family Services адресована учням 7-х класів, переважно латиноамериканського походження, і реалізується у Орегоні через Sexual and Reproductive Health Coalition for Clackamas County. Мета програми полягає у підвищенні обізнаності щодо сексуального насильства, ЗПСШ та попередження вагітності. Основні активності включають позакласні заняття, індивідуальний коучинг, групи самодопомоги, рольові ігри та залучення батьків для формування навичок безпечної поведінки [32].

Таким чином, всі ці програми демонструють системний підхід до профілактики підліткової вагітності, поєднуючи освітні, медичні та соціальні компоненти, що дозволяє комплексно підтримувати молодь і зменшувати ризики раннього материнства.

Міжнародний досвід свідчить про ефективність комплексного підходу до профілактики підліткової вагітності. У більшості країн профілактичні програми включають сексуальну освіту, психологічну підтримку, доступ до медичних послуг та активну участь соціальних служб. Важливим фактором успішності таких програм є відкритість суспільства до обговорення питань

репродуктивного здоров'я та підтримка молоді у формуванні відповідальної поведінки.

У таблиці 2.1. узагальнено стратегії профілактики ранньої вагітності у країнах ЄС та США.

Таблиця 2.1

Зарубіжні стратегії профілактики ранньої вагітності

Країна	Основні програми	Методи профілактики	Особливості
США	Програма Каррери	Освіта, соціальна підтримка, консультування	Комплексний підхід
Нідерланди	Шкільна сексуальна освіта	Інформування, відкритий діалог	Дуже низький рівень підліткової вагітності
Швеція	Молодіжні медичні центри	Консультації, медична підтримка	Безкоштовні послуги для молоді
Німеччина	Освітні програми	Шкільна освіта, медичні консультації	Обов'язкова сексуальна освіта
Велика Британія	Національна стратегія	Освітні кампанії, доступ до контрацепції	Співпраця різних установ

Отже, зарубіжний досвід демонструє, що ефективна профілактика ранньої вагітності серед підлітків можлива лише за умови комплексного підходу. Важливу роль відіграють освітні програми, доступ до медичних консультацій та активна участь соціальних служб. Практика різних країн показує, що системна робота з молоддю дозволяє значно зменшити ризик ранньої вагітності та сприяє формуванню відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я.

2.2. Сучасний стан та ефективність реалізації програм попередження ранньої вагітності в Україні.

Проблема ранньої вагітності серед підлітків в Україні залишається актуальною соціальною та медико-педагогічною проблемою. Вона пов'язана з низкою соціальних, психологічних і культурних чинників, які впливають на поведінку молоді. У підлітковому віці особистість перебуває у процесі активного фізіологічного та психологічного розвитку, що нерідко супроводжується нестабільністю емоційного стану та недостатнім рівнем життєвого досвіду. У таких умовах підлітки можуть приймати імпульсивні рішення, не усвідомлюючи можливих наслідків ранніх інтимних стосунків. Тому попередження підліткової вагітності є важливим напрямом державної соціальної та освітньої політики.

В Україні профілактика ранньої вагітності реалізується через систему освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення [12]. Заклади освіти проводять заняття з основ здоров'я та формування здорового способу життя, що дозволяє підліткам отримати базові знання про фізіологічні особливості розвитку організму [14, с.34]. Під час цих занять учні дізнаються про відповідальність за власне здоров'я, цінність сімейних відносин та соціальні наслідки ранніх інтимних стосунків. Психологи та соціальні педагоги надають підтримку як самим підліткам, так і їхнім батькам, забезпечуючи своєчасне виявлення груп ризику [16, с.85]. Важливою складовою є також профілактична робота з молоддю у позаурочний час та через консультаційні центри. Своєчасне залучення підлітків до інформаційно-просвітницьких програм підвищує рівень обізнаності і формує відповідальне ставлення до репродуктивного здоров'я [17].

Розвиток сексуальної освіти є важливим напрямом профілактичної роботи, який спрямований на формування у підлітків відповідального ставлення до інтимних стосунків. Програми охоплюють інформацію про фізіологію, контрацепцію, інфекції, що передаються статевим шляхом, а також соціальні

наслідки раннього батьківства [42, с.45]. Інтерактивні методи навчання, рольові ігри та воркшопи стимулюють розвиток критичного мислення та навичок ухвалення обґрунтованих рішень. Додатково використовуються інформаційні кампанії у школах, молодіжних центрах та громадських організаціях. Це сприяє підвищенню рівня обізнаності молоді та формуванню у них усвідомленої поведінки [7, с.18].

Спеціалізовані медичні установи забезпечують безпечний доступ підлітків до консультацій фахівців. Тут підлітки отримують інформацію про репродуктивне здоров'я, планування сім'ї та профілактику інфекцій. Психологи та соціальні працівники надають індивідуальні консультації, що дозволяє своєчасно виявляти ризики та надавати підтримку. Такі центри створюють конфіденційне середовище, яке стимулює довіру підлітків до професіоналів [33, с.5]. Додатково проводяться освітні та інформаційно-просвітницькі заходи, що охоплюють питання статевого здоров'я та міжособистісних відносин [19, с.25]. Важливо, що доступ до таких установ особливо критичний для підлітків із сільських та малозабезпечених регіонів.

На державному рівні профілактика ранньої вагітності здійснюється через національні програм. Вони спрямовані на збереження репродуктивного здоров'я населення, формування здорового способу життя та підтримку сімейних цінностей. В межах цих програм проводяться інформаційні кампанії, тренінги для педагогів та соціальних працівників, а також наукові дослідження причин ранньої вагітності. Акцент робиться на інтеграції освітніх, медичних та соціальних компонентів профілактики. Програми включають навчальні модулі, рольові ігри та практичні вправи, що сприяють розвитку соціально-психологічних компетенцій [27]. Завдяки систематичному підходу підвищується ефективність профілактичної роботи та знижується ризик раннього материнства [12]. Водночас відзначається необхідність постійного оновлення програм з урахуванням соціальних та демографічних змін [1, с.184].

Важливу роль у профілактиці відіграють громадські та міжнародні організації, які реалізують освітні проєкти для молоді. Вони організовують

семінари, тренінги та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення рівня обізнаності щодо репродуктивного здоров'я. Співпраця таких організацій із навчальними закладами та медичними установами дозволяє створити комплексну систему підтримки підлітків [33, с.6]. Особлива увага приділяється молоді з груп ризику, включаючи підлітків із низьким рівнем доходу та тих, хто вже став мамою. Інтерактивні методи навчання та залучення батьків підвищують ефективність профілактичних заходів. Системний підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби підлітків та соціокультурні особливості.

Профілактичні заходи у закладах освіти демонструють значну ефективність, особливо коли вони поєднують відеоматеріали, бесіди та інтерактивні методики. Наприклад, заняття, проведені спеціалістами соціальних служб спільно з педагогами, охоплюють теми контрацепції, статевих відносин та профілактики інфекцій. Використання наочних матеріалів дозволяє краще засвоювати інформацію та підвищує рівень обізнаності підлітків [32;43]. Такі заходи спрямовані на формування усвідомленого підходу до сексуального здоров'я та розвиток навичок відповідальної поведінки. Заняття включають інформацію про фізіологічні особливості підліткового організму, ризики ранньої вагітності та її можливі ускладнення [14, с.60]. Системність таких заходів забезпечує комплексну профілактику та дозволяє виявляти групи ризику на ранньому етапі.

Особливу увагу слід приділяти медичній складовій профілактики, яка включає консультації у лікарів-гінекологів та психологів. Медичні консультації дозволяють підліткам отримати достовірну інформацію про планування сім'ї, контрацепцію та профілактику захворювань. Конфіденційність медичних закладів сприяє відкритості підлітків під час спілкування з фахівцями. Важливим є своєчасне виявлення медичних та психологічних проблем, що знижує ризик ускладнень під час вагітності. Додатково проводяться тренінги та семінари для педагогів та батьків, що підвищує їхню здатність підтримувати підлітків [33, с.6].

Поінформованість підлітків є ключовим фактором, що впливає на поширення ранньої вагітності. Недостатні знання про фізіологію, контрацепцію та наслідки раннього материнства можуть призводити до необдуманих рішень [21, с.142]. Соціально-педагогічна робота має формувати навички критичного мислення та відповідальної поведінки. Важливо навчати підлітків розпізнавати ризики та шукати професійну допомогу у разі необхідності. Освітні програми мають охоплювати як хлопців, так і дівчат, стимулюючи розвиток навичок самоконтролю та усвідомленого вибору [27]. Інформаційно-просвітницькі кампанії сприяють формуванню позитивного ставлення до здорового способу життя.

Статистичні дані свідчать про поступове зниження рівня підліткової вагітності в Україні, проте проблема залишається значущою. (Таблиця 2.2.)

Таблиця 2.2

Статистичні показники підліткової вагітності в Україні

Рік	Кількість народжень у матерів до 18 років	Тенденція
2018	близько 3 700	поступове зменшення
2019	близько 3 400	зниження показника
2020	близько 3 100	стабілізація
2021	близько 2 800	продовження зниження
2022	близько 2 400	вплив соціальних факторів
2023	близько 2 200	поступове зменшення

На поширення явища впливають соціально-економічні умови, рівень освіти та сімейне оточення підлітків. Важливим є комплексний підхід, який включає освіту, медичну підтримку та соціальне супроводження. Необхідно розвивати мережу молодіжних центрів та забезпечувати підготовку педагогів і психологів [1;6]. Моніторинг та оцінка ефективності програм дозволяють коригувати заходи у реальному часі. Комплексні заходи забезпечують більш високий рівень захисту репродуктивного здоров'я [20, с.303]. Такий підхід

сприяє формуванню у молоді відповідального ставлення до власного здоров'я та життєвих рішень [7, с.22].

Система профілактики ранньої вагітності в Україні потребує подальшого вдосконалення, зокрема шляхом інтеграції сучасних освітніх і психологічних методик. Важливо забезпечити доступність якісної сексуальної освіти, розширювати мережу медичних центрів та підвищувати кваліфікацію педагогів і соціальних працівників [33, с.8]. Сучасні підходи включають застосування інтерактивних методів, рольових ігор та воркшопів, що сприяє формуванню у підлітків навичок відповідальної поведінки. Партнерство між державними органами, навчальними закладами та громадськими організаціями дозволяє створити комплексну систему підтримки. Моніторинг та оцінка ефективності заходів дозволяють своєчасно коригувати стратегії профілактики. Такий системний підхід забезпечує більш ефективне запобігання ранньої вагітності та формування усвідомленого ставлення до репродуктивного здоров'я [9].

Сучасна система профілактики ранньої вагітності в Україні є комплексною та включає освітні, медичні та соціальні компоненти. Вона спрямована на підвищення рівня обізнаності підлітків, формування відповідальної поведінки та надання соціальної підтримки у складних життєвих ситуаціях. Профілактичні програми, інтегровані у навчальний процес та роботу громадських організацій, забезпечують доступ до достовірної інформації та консультацій [32].

Спеціалізовані медичні центри надають конфіденційні консультації, психологічну підтримку та можливість індивідуального супроводу. Важливим є поєднання теоретичних знань із практичними навичками ухвалення рішень у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я. Освітні ініціативи, тренінги для педагогів та активна участь батьків сприяють формуванню соціально відповідальної поведінки [36, с.220]. Комплексна взаємодія різних соціальних інститутів підвищує ефективність профілактичних заходів та зменшує ризики раннього материнства.

Таким чином, аналіз сучасного стану профілактики підліткової вагітності в Україні свідчить про наявність системи заходів, спрямованих на збереження репродуктивного здоров'я молоді. Водночас ефективність таких програм значною мірою залежить від рівня взаємодії між освітніми, медичними та соціальними установами. Подальший розвиток профілактичних програм має бути спрямований на підвищення рівня обізнаності підлітків, удосконалення освітніх програм та розширення доступу до медичних і психологічних консультацій.

2.3. Порівняльна характеристика зарубіжних та вітчизняних підходів: виклики та можливості адаптації кращих практик.

Проблема попередження ранньої вагітності серед підлітків є актуальною для багатьох держав, однак підходи до її вирішення можуть суттєво відрізнятися залежно від соціально-культурних, економічних та освітніх особливостей конкретної країни. У сучасному науковому дискурсі значна увага приділяється порівняльному аналізу національних моделей профілактики, що дозволяє виявити ефективні практики та можливості їх адаптації. Такий аналіз дає змогу оцінити рівень розвитку профілактичної роботи, визначити сильні та слабкі сторони існуючих систем і окреслити перспективи їх удосконалення. Вивчення міжнародного досвіду має важливе значення для України, оскільки дозволяє використовувати перевірені механізми роботи з підлітками та впроваджувати інноваційні підходи у сфері соціально-педагогічної діяльності.

У більшості країн Європейського Союзу та у Сполучених Штатах Америки профілактика ранньої вагітності здійснюється на основі комплексного підходу. Він передбачає поєднання сексуальної освіти, медичних консультацій, психологічної підтримки та соціальної роботи з підлітками. Освітні програми спрямовані не лише на інформування молоді про фізіологічні аспекти репродуктивного здоров'я, але й на формування навичок відповідальної поведінки, розвитку емоційної зрілості та усвідомлення наслідків раннього

батьківства. Важливу роль відіграє доступність медичних послуг, що дозволяє підліткам отримувати консультації спеціалістів та своєчасну допомогу.

В Україні система профілактики ранньої вагітності також включає освітні, медичні та соціальні заходи, однак рівень їх реалізації може відрізнятися від зарубіжних практик. У навчальних закладах проводяться заняття з основ здоров'я, організовуються інформаційно-просвітницькі заходи, а соціальні педагоги та психологи працюють з учнями, які належать до груп ризику. Разом із тим дослідники зазначають, що ефективність таких заходів часто обмежується недостатнім рівнем інформованості підлітків, нестачею спеціалізованих програм та недостатньою координацією між різними установами. Це свідчить про необхідність удосконалення системи профілактичної роботи та впровадження більш сучасних підходів.

Однією з важливих відмінностей між зарубіжними та вітчизняними підходами є рівень інтеграції сексуальної освіти у навчальний процес. У багатьох країнах Європи вона є обов'язковою частиною шкільної програми і реалізується системно протягом усього періоду навчання. Учні отримують комплексні знання про фізичний розвиток, міжособистісні взаємини та відповідальність за власне здоров'я. В Україні ж сексуальна освіта часто має фрагментарний характер і реалізується переважно у межах окремих тем курсу «Основи здоров'я».

Ще одним важливим аспектом є рівень доступності медичних та консультаційних послуг для молоді. У багатьох країнах функціонують спеціалізовані молодіжні медичні центри, де підлітки можуть отримати безкоштовну допомогу лікарів, психологів та соціальних працівників. Такі центри забезпечують конфіденційність і комфортні умови для звернення молоді. В Україні подібні послуги надаються у «клініках, дружніх до молоді», проте їх мережа ще потребує подальшого розвитку та розширення, особливо у сільській місцевості.

Важливим чинником ефективності профілактичної роботи є співпраця між різними соціальними інститутами. У зарубіжних країнах широко

практикується міжвідомча взаємодія між школами, медичними установами, соціальними службами та громадськими організаціями. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексну підтримку підлітків і створити єдину систему профілактики. В Україні така співпраця також поступово розвивається, однак потребує подальшого удосконалення та більш чіткої координації.

Порівняльний аналіз також свідчить про значну роль інформаційно-просвітницьких кампаній. У багатьох країнах активно використовуються соціальні медіа, освітні платформи та спеціальні молодіжні проекти для поширення інформації про репродуктивне здоров'я. Це дозволяє залучати молодь до обговорення важливих питань та підвищувати рівень її обізнаності. В Україні такі ініціативи також реалізуються, однак їх масштаб поки що є менш значним.

Разом із тим міжнародний досвід демонструє, що ефективна профілактика ранньої вагітності неможлива без активної участі сім'ї. Батьки відіграють важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків та їхнього ставлення до міжособистісних стосунків. У багатьох країнах проводяться спеціальні програми для батьків, спрямовані на підвищення їхньої обізнаності щодо питань сексуального виховання. В Україні така практика лише поступово розвивається.

Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє визначити низку практик, які можуть бути успішно адаптовані в Україні. Серед них – розширення програм сексуальної освіти у школах, розвиток мережі молодіжних медичних центрів, активніше використання інтерактивних освітніх методів та посилення міжвідомчої співпраці. Впровадження таких підходів сприятиме підвищенню ефективності профілактичної роботи та зменшенню кількості випадків підліткової вагітності.

Використання позитивного міжнародного досвіду дозволить підвищити ефективність соціально-педагогічної роботи, створити сприятливі умови для розвитку молоді та забезпечити збереження її репродуктивного здоров'я. У таблиці 2.3. подано порівняння підходів до профілактики ранньої вагітності.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика підходів до профілактики ранньої вагітності

Критерій	Зарубіжні країни	Україна
Сексуальна освіта	Системна, інтегрована у навчальні програми	Частково інтегрована у курс «Основи здоров'я»
Медичні послуги для молоді	Розвинена мережа молодіжних центрів	Клініки, дружні до молоді, але їх менше
Інформаційні кампанії	Активно використовуються медіа та соціальні мережі	Проводяться, але менш масштабно
Міжвідомча співпраця	Високий рівень координації між установами	Потребує подальшого розвитку
Участь батьків	Спеціальні освітні програми для сімей	Реалізується епізодично

Таким чином, порівняння зарубіжних і вітчизняних підходів до профілактики ранньої вагітності демонструє, що найбільш ефективними є комплексні програми, які поєднують освітні, медичні та соціальні заходи. Україна вже має певний досвід реалізації таких програм, однак їх ефективність може бути значно підвищена шляхом адаптації кращих міжнародних практик. Подальший розвиток системи профілактики має бути спрямований на розширення сексуальної освіти, зміцнення міжвідомчої співпраці та підвищення доступності медичних і психологічних послуг для молоді.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ РАННЬОЇ ВАГІТНОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

3.1. Адаптація зарубіжного досвіду для підвищення ефективності вітчизняних превентивних заходів

Проблема ранньої вагітності серед підлітків належить до складних соціально-педагогічних викликів сучасного суспільства, що потребує комплексного підходу до її вирішення. Ефективність профілактичної роботи значною мірою залежить від використання сучасних методів соціальної та освітньої діяльності, а також від залучення міжнародного досвіду у сфері збереження репродуктивного здоров'я молоді. У багатьох країнах світу реалізуються спеціальні програми, спрямовані на формування відповідального ставлення підлітків до власного здоров'я, попередження раннього материнства та розвиток культури безпечної поведінки. Аналіз таких програм дозволяє визначити ефективні підходи до організації профілактичної роботи та можливості їх адаптації до національних умов. Адаптація міжнародного досвіду сприяє удосконаленню вітчизняної системи профілактики та підвищенню ефективності роботи з підлітками. Важливим є врахування соціокультурних особливостей українського суспільства та специфіки розвитку молодіжного середовища.

Одним із важливих напрямів удосконалення профілактичної роботи є використання міжнародного досвіду реалізації освітніх програм з репродуктивного здоров'я. Ефективна профілактика підліткової вагітності повинна ґрунтуватися на поєднанні освітніх, соціальних та медичних заходів, спрямованих на формування відповідальної поведінки молоді. У більшості розвинених країн значна увага приділяється комплексній сексуальній освіті, яка передбачає системне інформування підлітків про фізіологічні особливості розвитку організму та наслідки раннього материнства [10, с.234].

Такі освітні програми сприяють формуванню усвідомленого ставлення до власного здоров'я та розвитку навичок відповідального прийняття рішень. У країнах Європейського Союзу подібні програми інтегруються у навчальні курси та реалізуються протягом усього періоду шкільного навчання. Особлива увага приділяється формуванню соціальних компетентностей та розвитку комунікативних навичок підлітків. У результаті молодь отримує не лише теоретичні знання, але й практичні навички безпечної поведінки [1, с. 74].

Важливим елементом профілактичної діяльності є психологічна підтримка підлітків у період їхнього особистісного становлення. Психологічна готовність до материнства формується поступово і залежить від рівня емоційної зрілості та соціального досвіду особистості. У багатьох країнах світу профілактичні програми включають психологічне консультування та тренінги для підлітків. Такі заходи спрямовані на розвиток навичок саморегуляції, відповідального ставлення до міжособистісних стосунків та формування позитивної самооцінки [16, с.87].

Під час тренінгів підлітки мають можливість обговорювати складні життєві ситуації та отримувати підтримку фахівців. Це сприяє формуванню більш зрілого ставлення до питань сімейного життя та батьківства. Важливу роль у цьому процесі відіграють соціальні педагоги та психологи. Вони допомагають підліткам усвідомити значення відповідальної поведінки та розвивати навички конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Подібні підходи можуть бути ефективно адаптовані і в системі української соціально-педагогічної роботи [2, с. 226].

Суттєвим напрямом розвитку профілактичної діяльності є впровадження медико-соціальних програм, спрямованих на збереження репродуктивного здоров'я підлітків. У зарубіжних країнах значна увага приділяється розвитку спеціалізованих медичних центрів для молоді. Такі центри надають підліткам доступ до консультацій лікарів, психологів та соціальних працівників. Вони забезпечують конфіденційність і доступність медичних послуг для молодих людей. Завдяки цьому підлітки можуть отримати необхідну інформацію щодо

репродуктивного здоров'я та планування сім'ї. Подібні медичні установи активно функціонують у країнах Європи та Північної Америки. Їх діяльність спрямована на попередження небажаної вагітності та інфекцій, що передаються статевим шляхом [3, с. 51].

Одним із ключових факторів успішної профілактики є міждисциплінарна взаємодія між різними соціальними інститутами. Психологічний супровід у сфері репродуктивного здоров'я повинен здійснюватися у тісній співпраці медичних, освітніх та соціальних установ. У багатьох країнах профілактичні програми реалізуються у партнерстві між школами, медичними закладами та громадськими організаціями. Така взаємодія дозволяє створити комплексну систему підтримки підлітків [23, с.247].

Важливою складовою цієї системи є інформаційно-просвітницька діяльність. Підлітки отримують можливість брати участь у тематичних семінарах, тренінгах та освітніх проєктах. Це сприяє підвищенню рівня їх обізнаності щодо питань репродуктивного здоров'я. Крім того, така співпраця забезпечує більш ефективну координацію профілактичних заходів. Подібний досвід може бути успішно використаний і у вітчизняній системі соціально-педагогічної роботи [4, с. 63].

Важливим напрямом удосконалення профілактичної діяльності є використання інтерактивних методів навчання. Формування усвідомленого ставлення до майбутнього батьківства повинно відбуватися через активну участь підлітків у навчальному процесі. У багатьох країнах використовуються тренінгові технології, рольові ігри та дискусійні методи. Такі підходи сприяють кращому засвоєнню інформації та формуванню практичних навичок відповідальної поведінки [39].

Під час інтерактивних занять підлітки мають можливість обговорювати реальні життєві ситуації. Це дозволяє їм краще усвідомлювати можливі наслідки власних рішень. Інтерактивні методи також сприяють розвитку критичного мислення та комунікативних навичок. Вони допомагають підліткам навчитися приймати зважені рішення у складних ситуаціях. Впровадження

таких методів у систему української освіти може значно підвищити ефективність профілактичної роботи [5, с. 241].

Таблиця 3.1

Динаміка показників підліткової вагітності в Україні до та після активізації профілактичних програм

Показник	2023 рік (до розширення програм)	2024 рік (після впровадження програм)
Кількість зареєстрованих вагітностей серед дівчат до 18 років	2300	2050
Кількість звернень до клінік, дружніх до молоді	41 000	49 500
Участь підлітків у профілактичних освітніх програмах	120 000	158 000
Кількість інформаційно-просвітницьких заходів	2 800	3 600

Джерело: узагальнено за даними Центру медичної статистики МОЗ України та аналітичних звітів щодо діяльності клінік, дружніх до молоді [12; 33].

Отже, адаптація зарубіжного досвіду профілактики ранньої вагітності серед підлітків є важливим напрямом удосконалення вітчизняної соціально-педагогічної роботи. Аналіз міжнародних практик свідчить про ефективність комплексних програм, що поєднують освітні, медичні та психологічні заходи. Впровадження інтерактивних освітніх технологій, розвиток молодіжних медичних центрів та посилення міжвідомчої співпраці сприяють формуванню відповідальної поведінки підлітків. Важливим чинником успішної профілактики є також активне залучення батьків та громадських організацій до процесу виховання молоді. Використання міжнародного досвіду дозволяє

підвищити ефективність профілактичних програм та створити більш сприятливі умови для збереження репродуктивного здоров'я молодого покоління. Удосконалення системи профілактики ранньої вагітності сприятиме зменшенню соціальних ризиків та підвищенню рівня соціального благополуччя підлітків. У перспективі це дозволить сформувати більш відповідальне ставлення молоді до питань сімейного життя та батьківства.

3.2. Рекомендації щодо оптимізації взаємодії державних структур, навчальних закладів та громадського сектору у сфері профілактики

Проблема попередження ранньої вагітності серед підлітків потребує системного підходу, що передбачає узгоджену діяльність різних соціальних інститутів. Ефективність профілактичної роботи значною мірою залежить від рівня взаємодії між державними установами, освітніми закладами, медичними службами та громадськими організаціями. У сучасних умовах особливо важливо створити комплексну систему підтримки підлітків, яка поєднувала б інформаційно-просвітницьку, психологічну та соціальну допомогу. Водночас профілактична діяльність потребує впровадження сучасних освітніх методів та координації зусиль усіх суб'єктів соціально-педагогічної роботи.

Саме тому актуальним є розроблення рекомендацій щодо оптимізації співпраці між різними структурами, які працюють у сфері захисту репродуктивного здоров'я підлітків. Особливого значення набуває удосконалення механізмів комунікації та обміну інформацією між органами влади, освітніми установами та громадським сектором. Важливо також забезпечити належний рівень підготовки фахівців, які безпосередньо працюють з молоддю. Реалізація комплексних рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності профілактичних заходів та покращенню соціального благополуччя підлітків.

1. Налагодження ефективної співпраці між державними органами та закладами освіти.

Профілактика підліткової вагітності повинна бути інтегрована у систему державної соціальної політики та освітніх програм. Для цього необхідно розробляти комплексні національні програми, спрямовані на збереження репродуктивного здоров'я молоді. У межах таких програм доцільно передбачити проведення освітніх заходів у школах та закладах професійної освіти. Важливим є також створення єдиної інформаційної бази щодо профілактичної роботи серед підлітків. Це дозволить координувати діяльність різних установ та підвищити ефективність реалізації соціальних програм. Крім того, державні структури повинні забезпечувати фінансову та організаційну підтримку профілактичних ініціатив. Участь органів місцевого самоврядування сприятиме адаптації програм до потреб конкретних регіонів.

2. Активна участь закладів освіти у формуванні відповідальної поведінки підлітків.

Підготовка молоді до сімейного життя повинна здійснюватися через систему освітніх програм та виховної роботи у школі. Для цього доцільно інтегрувати теми репродуктивного здоров'я у навчальні дисципліни та виховні заходи. Значну роль у цьому процесі відіграють соціальні педагоги та практичні психологи. Вони мають проводити індивідуальні консультації, тренінги та профілактичні заняття з учнями. Особливу увагу слід приділяти розвитку навичок відповідального прийняття рішень та формуванню життєвих цінностей. Під час таких занять підлітки можуть отримати достовірну інформацію про наслідки раннього материнства. Це сприяє підвищенню рівня їх соціальної відповідальності.

3. Співпраця навчальних закладів із медичними установами.

Охорона репродуктивного здоров'я підлітків потребує комплексного підходу, який поєднує освітні та медичні заходи. У цьому контексті доцільним є проведення спільних просвітницьких заходів за участю лікарів, психологів та педагогів. Такі зустрічі дозволяють підліткам отримати фахові консультації та поставити запитання щодо власного здоров'я. Важливо також організовувати регулярні медичні огляди та консультації для молоді. Це сприятиме ранньому

виявленню проблем репродуктивного здоров'я. Крім того, медичні працівники можуть брати участь у підготовці навчальних матеріалів з питань сексуального виховання. Спільна діяльність освітніх та медичних установ підвищує ефективність профілактичних заходів.

4. Співпраця з громадськими організаціями.

Громадські організації активно долучаються до реалізації освітніх та соціальних програм, спрямованих на підтримку молоді. Такі організації часто проводять тренінги, інформаційні кампанії та консультаційні заходи для підлітків. Вони також сприяють поширенню інформації про репродуктивне здоров'я серед молоді. Важливою перевагою громадських організацій є їхня гнучкість та здатність швидко реагувати на соціальні виклики. Вони можуть реалізовувати інноваційні підходи до профілактичної роботи. Крім того, громадські організації активно співпрацює з міжнародними організаціями та впроваджує сучасні методики соціальної роботи.

5. Розвиток інформаційно-просвітницьких кампаній.

Недостатній рівень поінформованості підлітків щодо репродуктивного здоров'я часто стає причиною ранньої вагітності. Тому важливо забезпечити доступ молоді до достовірної інформації. Інформаційні кампанії можуть реалізовуватися через соціальні мережі, освітні заходи та медіапроекти. Особливу увагу слід приділяти створенню доступних і зрозумілих інформаційних матеріалів для підлітків. Важливо також залучати до таких кампаній молодіжні організації. Це дозволяє зробити інформацію більш наближеною до потреб молоді. Крім того, інформаційні кампанії сприяють формуванню культури відповідальної поведінки.

6. Підготовка фахівців, які працюють із молоддю.

Ефективність профілактичної роботи значною мірою залежить від професійної компетентності педагогів та соціальних працівників. Тому необхідно забезпечити систематичне підвищення кваліфікації таких фахівців. Для цього можуть проводитися спеціалізовані тренінги, семінари та освітні курси. Під час навчання фахівці отримують знання щодо сучасних методів

соціально-педагогічної роботи. Вони також опановують навички комунікації з підлітками. Це сприяє підвищенню ефективності профілактичних заходів. Підготовлені спеціалісти здатні краще реагувати на потреби молоді.

7. Удосконалення взаємодії між різними структурами є створення спільних соціальних програм.

Координація діяльності різних установ дозволяє уникнути дублювання функцій та підвищити ефективність профілактичної роботи. Такі програми можуть включати освітні заходи, психологічну підтримку та соціальний супровід підлітків. Їх реалізація потребує участі представників різних сфер діяльності. Важливою умовою успішності таких програм є чітке розподілення обов'язків між партнерами. Крім того, необхідно забезпечити постійний обмін інформацією між установами. Це дозволить своєчасно реагувати на проблеми підлітків. Спільна діяльність сприяє формуванню комплексної системи соціальної підтримки.

Отже, ефективна профілактика ранньої вагітності серед підлітків можлива лише за умови тісної взаємодії державних структур, закладів освіти, медичних установ та громадського сектору. Координація діяльності різних соціальних інститутів дозволяє створити комплексну систему підтримки молоді. Важливими напрямками удосконалення такої взаємодії є впровадження спільних соціальних програм, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній та підвищення професійної компетентності фахівців. У результаті формується ефективна система профілактики ранньої вагітності. Її розвиток сприятиме покращенню соціального благополуччя підлітків та зменшенню негативних соціальних наслідків раннього материнства.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було проведено комплексний аналіз соціально-психологічних особливостей підлітків та визначено основні чинники ризику ранньої вагітності серед дівчат-підлітків. Було вивчено особливості психоемоційного розвитку, вплив соціального середовища, рівень інформованості щодо сексуального та репродуктивного здоров'я, а також роль сім'ї та однолітків у формуванні поведінкових установок. На основі проведеного аналізу встановлено, що недостатня сексуальна освіта, високий рівень стресу та соціально-економічні труднощі значно підвищують ризик незапланованої вагітності. Цей етап дозволив сформулювати фундамент для подальшого дослідження превентивних заходів і окреслити ключові напрямки профілактичної роботи.

Другим завданням було досліджено концептуальні підходи до профілактики підліткової вагітності та нормативно-правове регулювання цієї сфери. Було проаналізовано законодавчі документи України, а також рекомендації ВООЗ щодо сексуальної освіти та превентивних програм для молоді. У результаті було встановлено, що вітчизняне законодавство створює базу для організації профілактичної роботи, проте потребує оновлення щодо інтеграції сучасних підходів до освіти та психологічної підтримки підлітків. Цей аналіз дозволив визначити прогалини в законодавчому регулюванні та окреслити шляхи їх подолання через практичні програми і партнерство з громадським сектором.

Третє завдання полягало у вивченні зарубіжного та вітчизняного досвіду запобігання ранній вагітності. Було детально розглянуто програми Carrera Adolescent Pregnancy Prevention, Teen Choice, Listen UP, SORTP та інші, що реалізуються в США та інших країнах. Було описано їхню цільову аудиторію, структуру навчальних модулів, основні активності та очікувані результати. Аналіз вітчизняних ініціатив, зокрема діяльності «Клініки, дружньої до молоді», продемонстрував ефективність комплексного підходу, що включає

інформування, психологічну підтримку та залучення сім'ї. Порівняння показало, що адаптація кращих зарубіжних практик є доцільною для підвищення ефективності українських превентивних заходів.

Четверте завдання передбачало проведення порівняльного аналізу практик профілактики та визначення можливостей адаптації кращих зарубіжних моделей. Було визначено ключові компоненти успішних програм, такі як модульна структура, рольові ігри, індивідуальні консультації, активне залучення батьків і громади, а також поєднання теоретичних знань із практичними навичками. В результаті проведеного аналізу було створено порівняльні таблиці, що дозволяють чітко бачити ефективність кожного підходу та перспективи їх інтеграції в українські школи і соціальні служби. Цей етап підтвердив можливість успішного перенесення кращих практик за умови врахування локального контексту та ресурсного забезпечення.

П'яте завдання полягало у розробці рекомендацій щодо удосконалення системи профілактичної роботи в Україні. Було запропоновано оптимізувати взаємодію державних структур, навчальних закладів та громадського сектору, впровадити програму комплексної сексуальної освіти, а також забезпечити психологічну підтримку підлітків у групах ризику. Особлива увага приділялась створенню механізмів контролю за результативністю профілактичних заходів і регулярному моніторингу змін у поведінці та обізнаності молоді. Розроблені рекомендації ґрунтуються на зарубіжних практиках та адаптовані до українських реалій, що забезпечує їхню практичну придатність.

Важливим результатом роботи стало визначення ефективних інструментів впливу на підлітків, серед яких інтерактивні заняття, воркшопи, індивідуальні консультації, рольові ігри та проєкти залучення громади. Було встановлено, що такі методи підвищують обізнаність, формують усвідомлене ставлення до власного здоров'я та дозволяють зменшити ризик ранньої вагітності. Створена методична база для навчальних закладів та соціальних служб дозволяє комплексно підходити до профілактики, включаючи різні вікові та соціальні

категорії підлітків, що значно підвищує ефективність реалізації превентивних заходів.

У результаті виконання всіх завдань досягнуто поставлену мету дослідження – вдосконалення системи соціально-педагогічної профілактики ранньої вагітності серед дівчат-підлітків. Було проведено аналіз чинників ризику, вивчено нормативно-правову базу, досліджено зарубіжний та вітчизняний досвід, здійснено порівняльний аналіз практик і розроблено конкретні рекомендації щодо їхньої адаптації. Отримані результати створюють підґрунтя для підвищення ефективності профілактичної роботи та сприяють формуванню усвідомленого ставлення молоді до власного репродуктивного здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова С. Ю. Підліткове материнство: демографічний аспект проблеми. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2016. 184 с.
2. Антонова З. В., Галицька Т. П. Психологічна готовність жінок внутрішньо переміщених осіб до материнства як психологічний феномен. *Psychology Travelogs*. 2024. №2(78). С.221–234. URL: <https://pt.khmnmu.edu.ua/index.php/pt/article/download/235/220/649>
3. Анчева І. А. Сучасний погляд на психологічну готовність до материнства. *Здоров'я жінки*. 2017. №6(122). С.50–51
4. Астахов В. М., Бацилева О. В., Пузь І. В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині: монографія. Київ: Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка, 2023. 125 с.
5. Багінська А. Т. Теоретичні аспекти проблеми формування готовності до усвідомленого материнства у старшокласниць. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип.62, Т.1. 2023. С.239–244
6. Багінська А. Т. Формування у старшокласниць готовності до усвідомленого материнства: погляд на проблему. *Вісник науки та освіти*. 2024. №7(25). С.615–624
7. Бліхар М., Комарницька І., Олійник Ю., Шульган І., Гучко М. Право на сексуальне та репродуктивне здоров'я підлітків: проблеми досягнення цілей сталого розвитку. *Репродуктивна ендокринологія*. 2024. №73. С.14–20. DOI: 10.18370/2309-4117.2024.73.14-20
8. Волошенко М., Азаркіна О. Соціально-психологічні особливості статусу неповнолітніх батьків. *Перспективи та інновації науки*. 2021. №4(4)
9. ВООЗ публікує нові рекомендації щодо запобігання підлітковій вагітності та покращення здоров'я дівчат. WHO. URL:

<https://www.who.int/news/item/23-04-2025-who-releases-new-guideline-to-prevent-adolescent-pregnancies-and-improve-girls--health>

- 10.Гречин Н. Т. Потенційні ризики ранньої вагітності. *The XII International Science Conference «Advances in Technology and Science»*, Berlin, Germany, 2021. С.233–235
- 11.Гудков А. Біологічні аспекти материнства: аналіз мотиваційних чинників. *Психологія та здоров'я*. 2017. С.45–52
- 12.Державний заклад «Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я». *Статистичні дані*. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdan.html>
- 13.Диннік В. О., Водолажський М. Л., Сидоренко Т. П., Фоміна Т. В., Кошман Т. В. Актуальні питання дослідницького процесу як складової охорони репродуктивного потенціалу дівчат-підлітків. *Zdorov'e Rebenka*. 2022. №17. С.1
- 14.Думчева А. Оцінка ситуації щодо сексуального та репродуктивного здоров'я і прав в Україні: аналітичне дослідження. Київ, 2024. С.1–119
- 15.Дутко А. О., Куліш Г. О. Сімейно-правовий статус батьків, які не досягли повноліття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2019. №1. С.68–71
- 16.Іванова О. Вплив самооцінки та соціальної підтримки на прийняття рішення про вагітність. *Психологія розвитку*. 2019. С.81–88
- 17.Кожна історія підліткової вагітності — це драма. Як із нею справляються українці під час повномасштабної війни. *The Page*. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yak-v-problemoyu-pidlitkovoyi-vagitnosti-ukrayinci-spravlyayutsya-pid-chas-vijni>
- 18.Коренева Ю. Соціокультурні основи жіночої репродуктивної поведінки. *Журнал соціальної психології*. 2018. С.23–30
- 19.Кравець В. Підготовка школярів до сімейного життя в країнах Європи: теорія і практика. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2019. №1. С.20–29
- 20.Лещенко О. Г., Бабенко Т. П. Соціально-педагогічна профілактика юного материнства серед молоді в закладах професійно-технічної освіти. *In: The*

9th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education”. Vancouver, Canada, 2024. С.297

- 21.Лобанова А. С., Смаглюк О. А. Раннє статеве життя підлітків як соціальна проблема: правові засади, причини і наслідки. *Актуальні проблеми філософії і соціології*. 2024. №48. С.140–146
- 22.Лук'янова К. А. Напрями діяльності соціального педагога з неповнолітніми матерями. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. №133. С.116–119
- 23.Макаренко А. Р., Степанова Г. М. Сучасні аспекти проблеми підліткової вагітності. Актуальні проблеми методології вищої та фахової передвищої медичної (фармацевтичної) освіти: *матеріали Міжнародної науково-методичної інтернет-конференції*, м. Черкаси, 15 жовтня 2022 р. Київ: Видавець Ольга Вовчок, 2022. С.246–248
- 24.Мальцева О. В. Основні напрями соціальної роботи з вирішення проблеми раннього материнства. *Габітус. Спеціальні та галузеві соціології*. 2020. Вип.11. С.56–60
- 25.Матрос О. О. Гендерні проблеми неповнолітніх матерів як соціальної групи. *Просоціальна особистість у гендерному вимірі: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*, м. Умань, 31 трав. 2022 р. Умань: М-во освіти і науки України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, 2022. С.235
- 26.Матрос О. Соціально-психологічна підтримка неповнолітніх матерів у системі соціальної роботи. *Věda a perspektivy*. 2022. №4(11). С.122–127. DOI: 10.52058/2695-1592-2022-4(11)-122-127
- 27.Ніжинська Я. А. Програми попередження підліткової вагітності. *Науковий вісник. Національний університет «Києво-Могилянська академія» Факультет соціальних наук і соціальних технологій*. Київ, 2022. С.231-240

- 28.Петрова В. Особистісні чинники у виборі материнства у молодих жінок. Сучасна психологія. 2021. С.37–44
- 29.Підліткова вагітність. Diia. URL: <https://diia.gov.ua/life-situations/pidlitkova-vagitnist>
- 30.Підліткова вагітність. URL: http://4ua.co.ua/sociology/sb2bc79b5d43a89421306d27_0.html
- 31.Підліткова вагітність. БДМУ. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/pidlitkovavagitnist/>
- 32.Профілактика вагітності у підлітків за методом Карпери. Children’s Aid. URL: <https://www.childrensaidnyc.org/programs/carrera-adolescent-pregnancy-prevention>
- 33.Романенко Л. В. Аналіз діяльності центрів, відділень, кабінетів медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді» України за 2023 рік. URL: <https://kdm-ldd.org.ua/wp-content/uploads/Analiz-diialnosti-Klinik-druzhnikh-do-molodi-Ukrainy-za-2023r.pdf>
- 34.Синкіна А. А., Нікітіна І. М. Порухення менструального циклу в дівчат підліткового віку на тлі метаболічного синдрому: огляд літератури. Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2022. №2. С.114–119
- 35.Смаглюк О. А. Раннє статеве життя підлітків: соціальна ситуація в Україні. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. №171
- 36.Спіріна Т. П., Горобчук Л. Л. Роль батьківського виховання у сексуальній освіті підлітків. Humanitas. 2025. №6. С.213–221
- 37.Степанова Г., Макаренко А. Незапланована підліткова вагітність як медична та суспільна проблема. *Scientific Collection «InterConf»*. №127. С.186–188
- 38.Ткалич М. Психологічні фактори рішення про вагітність у молодих жінок. *Журнал психологічних досліджень*. 2020. №4. С.58–65

- 39.Точка доступу. Сексуальна освіта: що це таке та чому вона потрібна дітям та батькам. 8 квітня 2024. URL: <https://dostyp.com.ua/novini/seksualna-osvita-sho-ce-take-ta-chomu-vona-korisnadityam-i-batkam2024/>
- 40.Усик О. Ф. До проблеми соціальної роботи з неповнолітніми матерями. Соціальна робота в сучасному суспільстві: *матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф.*, м. Полтава, 28 лютого 2019 р. К.: Університет «Україна», 2019. С.59–62
- 41.Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти: дис. ... канд. пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2020. 315 с.
- 42.Швед О. Сексуальне виховання дітей та підлітків. Коли починати? Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2024. №4. С.43–50.
- 43.The Children's Village. Teen Choice. Pregnancy Prevention Education. 2022. URL: <https://childrensvillage.org/our-programs/inwood-house/teenchoice/>

ДОДАТКИ

Порівняння структури програм профілактики підліткової вагітності (США)

Назва програми	Цільова аудиторія	Хто впроваджує	Структура програми
Carrera Adolescent Pregnancy Prevention	Підлітки 11–12 років	Children's Aid	6 навчальних модулів
Teen Choice	Учні 7–12 класів	Inwood House	12 занять
Listen UP	Активна молодь	Підтримка Департаменту охорони здоров'я та соціальних служб	Серія слухань
SORTP	Підлітки з низьким доходом та підлітки, які виховують дітей (14–19)	El Rio Community Health Center та інші	До- та післяпологові 18-годинні модулі, домашні візити, уроки батьківства
НТРРІ	Школярі 6–12 класів	Гартфорд, Connecticut Women's Education and Legal Fund та інші	Три курикулуми
Plan Be__	Молодь у СЖО	Місцеві школи та партнери громади	Навчальні модулі, рольові ігри, мобілізація

			громади
PS-R	Молодь 14–19 років з травматичним досвідом	Outpatient clinics та незалежні психотерапевти	10 індивідуальних консультацій
Wise Guys	Хлопці 15–19 років	Північна Кароліна, Abt Associates	Щотижневі 45- хвилинні уроки протягом 10–12 тижнів
Sexual Health Collective for Youth	Підлітки 13–19 років та їхні батьки	Оклахома, Kirkpatrick Family Fund, Lilyfield та інші	Модулі для молоді та батьків
EngenderHealth	Підлітки 14–16 років	Техас, Office of Adolescent Health, SafePlace	5 чотиригодинних воркшопів
Northwest Family Services	Учні 7-х класів, переважно латиноамериканці	Орегон, Sexual and Reproductive Health Coalition for Clackamas County	Позакласні заняття, індивідуальний коучинг, групи самопомогі, залучення батьків

Порівняння змісту програм

Назва програми	Мета	Завдання	Основні активності
Carrera Adolescent Pregnancy Prevention	Розширення можливостей молоді, розвиток особистих цілей, пояснення шкоди передчасної вагітності	Допомогти пізнати себе, своє здоров'я, розвивати хобі, отримати знання про сексуальну освіту, знайти своє призначення	Воркшопи з 6 напрямків
Teen Choice	Відтермінувати	Розвіяти міфи про секс,	12 навчальних занять,

	початок сексуальної активності, зменшити ризиковану поведінку, уникнути вагітності	проінформувати про ЗПСШ, ВІЛ/СНІД, розвивати критичне мислення та комунікативні навички	охоплення тем утримання, контрацепції, ЗПСШ, ВІЛ/СНІД, здорових стосунків
Listen UP	Залучення молоді до розробки програм та визначення найкращих практик	Забезпечити справедливе залучення вразливих груп, дати можливість молоді впливати на рішення	Воркбук, командні слухання, обговорення програм
SORTP	Підвищення захисних факторів та підтримка після пологів, зменшення ризику повторної вагітності	Інтеграція послуг ведення випадків до- та післяпологово, уроки батьківства, домашні візити	Кейс-менеджмент, заняття з вагітності та виховання дітей, домашні візити
HTPPI	Забезпечення просвіти та клінічних послуг, зниження підліткової вагітності та ЗПСШ	Підвищити обізнаність та навички прийняття рішень	School- та faith-based interventions: відео, ігри, рольові ігри, обговорення
Plan Be____	Надати інформацію щодо сексуальної освіти, ризиків підліткової вагітності	Зменшити диспропорції в підлітковій вагітності, пологах, ЗПСШ	Навчальні модулі, рольові ігри, робота з молоддю у СЖО та групах ризику
PS-R	Зменшення ризикованої сексуальної поведінки через розуміння травматичного досвіду	Підвищити саморегуляцію та знання про сексуальне здоров'я	10 індивідуальних терапевтично-освітніх занять
Wise Guys	Розвиток здорового сприйняття маскулінності та сексуального здоров'я	Запобігти підлітковій вагітності, ЗПСШ, насильству	Ігри, рольові ігри, проекти, мозковий штурм, обговорення «коробки для чоловіків»

Sexual Health Collective for Youth	Всебічна освіта та покращення доступу до послуг	Освіта в школах, доступ до репродуктивних послуг, залучення батьків та громади	Модулі для молоді та батьків, навчання «рівний рівному»
EngenderHealth	Допомогти підліткам у самовизначенні та гендерній освіті	Розвіяти міфи про гендер та соціальні очікування	Воркшопи та активності протягом декількох днів
Northwest Family Services	Підвищення обізнаності щодо сексуального насильства, ЗПСШ, попередження вагітності	Навчити розпізнавати сексуальний примус, уникати ризиків	Класні уроки, відео, рольові ігри, вправи для розвитку навичок, залучення батьків